

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ, ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

У статті досліджується педагогічна майстерність як цілісна система навчання, що включає в себе міждисциплінарні знання з уміння впливати на особистість та колектив, подається класифікація закономірностей навчального процесу в контексті післядипломної освіти.

Ключові слова: державна служба, педагогічна майстерність, навчання дорослих, підвищення кваліфікації держслужбовців.

В статье исследуется педагогическое мастерство как целостная система обучения, включающая в себя междисциплинарные знания по умению влиять на личность и коллектив, подается классификация закономерностей учебного процесса в контексте последипломного образования.

Ключевые слова: государственная служба, педагогическое мастерство, обучение взрослых, повышение квалификации госслужащих.

The article pedagogical mastery is investigated as an integral teaching system with interdisciplinary knowledge on ability to influence on personality and collective, classification of educational process specifies in the context of postgraduate education is given.

Key words: public service, pedagogical mastery, adult education, raising the level of public servant's skill.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Європейський вимір в освіті у сфері державного управління створює професійно-освітні умови державним службовцям для розвитку психологічних утворень і механізмів та набуття психологічних навичок, необхідних для активних дій на європейській арені. Окрім зазначеного, розширення ЄС на терени Центральної та Східної Європи ставить нові складні задачі перед державними службовцями по всій Європі, в тому числі і в Україні.

Незважаючи на окремі досягнення в організаційно-кадровому забезпеченні реалізації євроінтеграційної політики, гостро проблемними на сьогодні залишаються питання освіти державних службовців у відповідності до загальних та специфічних вимог, що ставляться до навчальної підготовки за європейськими стандартами. Більше того, «всі без виключення аспекти і ланки освіти потребують адекватного психологічного супроводу, оскільки йдеться про людиноорієнтований освітній імператив, акцент на розвитку людської індивідуальності, особистості в освіті» [2, с. 9].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У

контексті євроінтеграційних процесів досліджуються психолого-педагогічні передумови застосування інноваційних методик навчання у вищій школі [5; 14], у тому числі післядипломної освіти.

У 2000 році Указом Президента була ухвалена Комплексна програма підготовки державних службовців [12]. А Положення про систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування [11] чітко передбачає здобуття поглиблених психолого-педагогічних знань, необхідних для нормативно-правового, організаційно-розпорядчого та консультативно-дорадчого забезпечення діяльності органів державної влади. Вчені галузі «Державне управління» визначають психолого-педагогічний зміст навчання та підвищення кваліфікації державних службовців [7], а також психолого-педагогічні підходи [13] й умови, які сприяють ефективному навчанню державних службовців [3].

З огляду на зазначене, **метою статті** є дослідження психолого-педагогічних передумов організації навчального процесу в системі підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації державних

службовців, характеристика ролі педагогічної майстерності викладача як цілісної системи навчання та розвитку професійних якостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Різноманітність і складність управлінських завдань, які стоять перед державними службовцями актуалізує питання удосконалення та розвитку їхніх професійних та особистісних якостей. Особливої цінності в умовах становлення демократичного суспільства набувають здатності управляти за допомогою соціально-психологічних методів, використовуючи позитивні здобутки психології та педагогіки. Оскільки суспільство вимагає професійного рівня діяльності державного службовця, то цим самим обґрунтовується необхідність його професійної підготовки на основі психолого-педагогічних підходів. Чим це зумовлено?

У першу чергу, тим, що об'єктом управління для державного службовця є людина, так само як і для вченого педагога, психолога об'єктом вивчення є людина. Але у першому випадку реалізується інструментальний підхід до індивіда як до засобу досягнення управлінських цілей, керування іншими індивідами. А в другому випадку людина як цілісна система представляє собою змістовний інтерес для аналізу з метою її гармонійного розвитку та корекції [1].

По-друге, як державний службовець, так і психолог чи педагог здійснюють свою діяльність у підсистемі «людина-людина». Вона ґрунтується на здійсненні управлінського впливу, ефективність та дієвість якого залежить від знання психологічних механізмів та використання педагогічних прийомів. Тому абсолютно логічним є врахування і використання систематизованих міждисциплінарних знань з управління, психології та педагогіки.

По-третє, цінними є не лише знання як управляти на основі психолого-педагогічних прийомів, а й ті напрацювання, які допомагають правильно і професійно навчити цим знанням та прийомам державного службовця.

Шукаючи відповіді на запитання, чому вчити, де і як, доцільно звернутися знову до позитивних досягнень педагогіки, психології та андрагогіки. Це передбачає використання педагогічних технологій, які включають педагогічну майстерність, технології навчання, засоби навчання на основі особистісно-психологічного підходу до слухачів.

Правильність і науковість організації навчально-виховного процесу в системі підготовки державних службовців передбачає знання психолого-педагогічних закономірностей самого процесу навчання. Сюди належить засвоєння нових знань, формування, корекція і розвиток умінь та навичок, а також активного, самостійного і творчого мислення [6, с. 5]. Ефективність даного процесу залежить від комплексності та системності підходів. Забезпечити це може використання педагогічних технологій та педагогічної майстерності як цілісної системи.

Педагогічні технології у системі післядипломної освіти є поняттям, що характеризує науку про розвиток, освіту, навчання та виховання

особистості слухача на основі його дерева знань із використанням позитивних здобутків психології та педагогіки [10, с. 9].

Під педагогічною майстерністю в системі післядипломної освіти розуміють поняття, що характеризує професійне вміння оптимізувати різні види навчально-виховної діяльності, цілеспрямовано направляти їх на гармонізацію, корекцію та вдосконалення особистості, розширення її світогляду, розвиток здібностей, потреби у соціально значущій діяльності [9, с. 3]. Між вищезгаданими термінами існує тісний зв'язок тому, що предметом педагогічних технологій є навчально-виховний процес, і разом вони базуються на наукових розробках навчання, виховання, інформатики та національних традицій. Саме курс педагогічної майстерності і включає в себе систематизовані знання із різних наукових галузей, які забезпечують формування умінь вчителя впливати на особистість та колектив. Оскільки і вчитель, і державний службовець здійснюють свою діяльність у соціальних підсистемах «людина-людина», то набір професійних якостей, які необхідно розвивати має бути схожий. Виходячи з цього, на нашу думку, рекомендації щодо розвитку у студентів певних умінь і навичок, але із врахуванням особливостей навчання дорослих, можна використовувати і в системі післядипломної підготовки державних службовців. Як приклад, можна привести необхідність усвідомлення суті професійних здібностей, усвідомлення ідеалів професійної діяльності, самоусвідомлення та співвіднесення «Я – ідеальне» та «Я – реальне», уміння діяти в публічних обставинах, впливати за допомогою невербальних та вербальних засобів, організовувати соціальну взаємодію. З огляду на вищесказане, доцільно враховувати закономірності навчального процесу в контексті післядипломної освіти і класифікувати їх за:

- зумовленістю навчання суспільними та державними потребами. У цій категорії виражається стан загального суспільно-економічного розвитку і, зокрема, усвідомлення необхідності підготовки осіб, які будуть ефективно надавати державні послуги суспільству та здійснювати управління його розвитком. Зміст цієї закономірності полягає в спрямованості навчального процесу на розвиток інтелекту особистості, її творчих здібностей, уміння жити за етичними нормами і професійно виконувати свої службово-посадові обов'язки;

- залежністю навчання та розвитку від умов, в яких вони відбуваються. Це проявляється в їх матеріально-технічній і дидактичній забезпеченості, наявності викладачів-практиків, підготовлених на високому професійному рівні. Особливого значення набуває ця закономірність під час інтерактивного й практично зорієнтованого такого формату занять, як тренінг;

- взаємозалежністю процесів післядипломної освіти, виховання та розвитку особистості. У першу чергу, слід пам'ятати про післядипломний характер навчання. Тут мається на увазі існування

певної теоретичної і практичної підготовки у тих, хто навчається. У свою чергу, це пов'язано з існуванням особистих підходів і стилів навчання, власних форм і методів самоосвіти. Важливим моментом є те, що у навчально-виховний процес задіяні дорослі. А це передбачає наявність певних динамічних особистісних стереотипів, досвіду роботи, сформованої направленості індивіда та морально-професійних цінностей;

– взаємозв'язком навчальної та реальної пізнавальної здатності слухачів. Аспектом вираження даної закономірності слугує наявність слухачів як центральної ланки навчально-виховного процесу. Йдеться про розвиток можливостей для власного удосконалення, формування та корекцію навчальних умінь на основі досягнень андрагогіки;

– єдністю процесів навчання та виховання. Суть даного питання полягає у взаємозв'язку та взаємодії елементів у підсистемі «викладач-слухач». Особливістю цих процесів є те, що одночасно з навчанням слухача відбувається професійне удосконалення викладача. Запорукою позитивного результату та успішності їх спільного функціонування є свідомий підхід з обох сторін;

– взаємозалежністю завдань, змісту, методів і форм післядипломної освіти у навчально-виховному процесі. У даній закономірності виражено врахування позитивних досягнень у розвитку сучасної педагогічної науки. Саме такими і є основи педагогічної майстерності. Запропоновані форми і методи розвитку якостей, необхідних для роботи в системі «людина-людина» можна застосовувати організовано і в контрольованих умовах. Це означає забезпечення зворотного зв'язку, корекції та оперативної підказки, спектрального аналізу дій, можливості застосовувати на практиці теоретичні знання.

Знання і використання цих закономірностей сприяє успішному й результативному навчанню, може впливати на компоненти педагогічної або викладацької діяльності: цілі, суб'єкт, об'єкт, програма, засоби. У такому випадку мета навчання – формування національної управлінської еліти – визначається замовником – державою. Тобто, викладач має свідомо планувати результати своєї праці, і його діяльність та зусилля мають бути спрямовані як на розвиток, удосконалення та корекцію певних умінь і навичок у слухачів, так і на формування державницького світогляду. Щойно викладене тісно корелює із афективним компонентом таксономії Блума («відношення», «почуття», «цінності»). Ця сфера охоплює питання, що відносяться до емоційної складової навчання: від базисного бажання і готовності отримувати інформацію до інтеграції вірувань, ідей і поглядів.

Опис емоційного компонента наших дій Блум та його колеги здійснюють за допомогою п'яти основних категорій:

1) сприйняття. Ця категорія визначає готовність отримувати інформацію, наприклад, людина визнає необхідність віддачі в роботі, уважно слухає інших, сприйнятливо відноситься

до соціальних проблем;

2) реагування. Ця категорія означає активну участь індивідуума у власному навчанні, наприклад, виявляє цікавість до навчального предмету, готовий зробити презентацію, бере участь в обговоренні в класі, добровільно допомагає іншим;

3) ціннісні орієнтації. Ця категорія простягається від простого прийняття ціннісної орієнтації до прихильності їй, наприклад, індивідуум демонструє віру в демократичні процеси, високо цінує роль науки в повсякденному житті, проявляє турботу про благополуччя інших, повага до індивідуальних і культурних відмінностей;

4) організація. Ця категорія позначає процес, через який проходять індивідууми при з'єднанні різних ціннісних орієнтацій, розв'язанні протиріч між ними і засвоєння цих орієнтацій. Наприклад, визнає необхідність забезпечення балансу між свободою і відповідальністю в демократичному суспільстві, приймає на себе відповідальність за власну поведінку, слідує стандартам професійної етики, пристосовується до системи цінностей;

5) поширення. На цьому рівні індивідуум володіє деякою системою цінностей з точки зору своїх переконань, ідей і поглядів, які стійко та передбачувано визначають його поведінку, наприклад, він демонструє упевненість під час самостійної роботи, виявляє прихильність професійній етиці, проявляє хорошу особисту, соціальну та психологічну адаптованість, веде здоровий спосіб життя [4].

Навчально-виховний процес сприяє передачі управлінського та соціального досвіду як на рівні підсистеми «викладач-слухач», так і на рівні підсистеми «слухач-слухач». Відбувається також включення молоді без досвіду державної служби у нові соціальні зв'язки, реалізується можливість оволодіти суспільним досвідом. Водночас конкретні завдання, які виходять із загальних цілей, викладач визначає самостійно, залежно від психолого-педагогічних умов. Таким чином, мета навчально-виховного процесу в системі підготовки державних службовців соціально і нормативно визначена в кінцевому результаті і не стандартна за завданнями у конкретних психолого-педагогічних умовах. Важливим моментом є співпадання мети викладача та слухача, бо це є суттю метадіяльності. Враховуючи вищесказане, вона не завжди може бути спільною, тому дієвість та результативність педагогічного впливу залежить від психолого-педагогічних засобів, умінь мотивувати дорослу аудиторію до навчання. За умови їх вдалого підбору відбувається об'єктивація цілі викладача в майбутній діяльності державного службовця. Однак, на думку Ш. А. Амонашвілі, у процесі педагогічної діяльності в зазначених ситуаціях можливі певні ускладнення. Останні, як правило, виникають саме із-за часової неузгодженості. Викладач ставить одномоментні вимоги: «Ти повинен знати, уміти, робити», а той, хто навчається ставить перед собою найближчі цілі, абсолютно віддалені від цілей викладача. І це є «основною

трагедією виховання» тому, що викладач живе у сучасності, а прогнозує і, певною мірою, буде майбутню службово-посадову діяльність державного службовця [9, с. 8.]. Виходом з даної ситуації може бути логічна побудова викладацької діяльності із врахуванням потреб слухачів, тематики їх наукових досліджень, особливостей виконання управлінських обов'язків. Інакше кажучи, діяльність викладача має бути максимально наближена до програми аудиторії, яка навчається. Таким чином, проявляється специфіка цілей навчально-виховного процесу, що полягає в особистісному сприйнятті викладачем соціального та нормативного завдання держави. Це має реалізуватися в громадянській позиції викладача, творчому розумінні цілей і завдань конкретних дій, умінні враховувати інтереси слухачів та перетворенні їх у цілі навчально-виховного процесу. Тут йдеться про встановлення взаємозв'язку в підсистемі «викладач-слухач».

З огляду на вищесказане, доцільно вести мову про суб'єкт-суб'єктний характер організації навчально-виховного процесу, можливості проведення аналогічних наукових досліджень. Разом із тим, слід враховувати те, що незалежно від типу взаємовідносин, аудиторія в цілому та кожен слухач зокрема, залишаються об'єктом навчання і виховання, а викладач – суб'єктом. Це можна пояснити суттю навчання як поняття, що характеризує управління пізнавальною діяльністю слухачів з набуття знань, умінь і навичок. І головну, визначальну роль у даному процесі відіграє викладач, а тому закономірним є те, що і «суб'єкт» і «об'єкт» мають різну специфіку [6, с. 162]. Стосовно «об'єкта» це проявляється в такому:

- наявність неповторних індивідуальних якостей, світогляду, життєвої позиції;
- існування сформованої психофізіологічної структури, власних стійких стереотипів, особистісного розуміння та сприйняття подій;
- зниження впливу оточуючого середовища, саморегуляція суб'єктом характеру взаємозв'язків та взаємодії із ним.

Звичайно, частина властивостей об'єкта притаманна і суб'єкту тому, що вони досягли певного соціального статусу, мають достатньо високий рівень розвитку. Це зумовлює суб'єкт-суб'єктний рівень зв'язків, однак тут же криються витоки специфічних рис суб'єкта. Визначальними є не лише знання та вміння викладача, а й власне вміння направити їх на розвиток особистості слухача [10, с. 181]. Тобто слухач як суб'єкт навчання є кінцевим адресатом системи педагогічних дій. Тут доцільно зауважити дуальність цього суб'єкта: з одного боку елемент системи педагогічного виміру навчальних змін, а з іншого – особистість, яка переживає визначені зміни в міру виконання навчальної задачі. І саме зміни особистості визначають якісний розвиток системи педагогічного виміру як соціально-орієнтованої системи [8]. Інакше кажучи, йдеться як про володіння певними засобами навчання та виховання, так і про інструментальність особистості викладача, результа-

тивне застосування його професійних знань та умінь у навчально-виховному процесі.

Оптимальним шляхом досягнення цієї мети є дотримання принципів навчання як поняття, що характеризує визначені провідні положення, які передбачають використання сучасних форм, методів та прийомів для здійснення навчально-пізнавальної діяльності на основі педагогічних закономірностей [10, с. 21]. Найбільш наближені до системи підготовки державних службовців традиційні принципи навчання до яких відносять:

1) принцип навчання, що ґрунтується на досягненнях сучасної науки і техніки. Він реалізується через певну систему за допомогою:

- навчальних програм, модулів, спецкурсів, підручників та посібників;
- інформаційних технологій та технічних засобів навчання;
- позанавчальної науково-пізнавальної діяльності (науково-практичні семінари, конференції, круглі столи і т. д.).

Науковий аспект передбачає аналітично-узагальнюючу діяльність по використанню інформації з глобальної комп'ютерної мережі Інтернет та інші сучасні джерела розповсюдження наукових повідомлень;

2) систематичність та послідовність використання навчального матеріалу. Цей принцип передбачає існування певної системи у викладанні матеріалу, співвіднесенні його з планом науково-дослідницької роботи, а тому вимагає переходити від:

- простого до складного;
- відомого до невідомого;
- одиничного до загального і навпаки;

3) зв'язок навчання з життям. У його основі є відставання теоретичних розробок від розвитку реальної дійсності. Принцип базується на використанні життєвих прикладів у навчанні, що служать підґрунтям для узагальнень та виведення певних закономірностей. Головним є об'єднання теорії і практики через підтвердження наукових положень конкретною управлінською практикою;

4) врахування вікових та індивідуальних особливостей організації навчально-виховного процесу. Передбачає і вимагає застосування особливих прийомів навчання дорослих. Серед них можна виділити домінування методів направлених на корекцію та розвиток здібностей особистості, а не лише на формування.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Узагальнюючи викладене, слід сказати про те, що організація навчально-виховного процесу в системі підготовки державних службовців має ґрунтуватися на розвивальних педагогічних технологіях практичного спрямування. Кінцевим результатом останніх буде виступати ефективна професійна діяльність державного службовця. Головну роль у цьому повинен відіграти викладач на основі педагогічної майстерності, як цілісної системи навчання та розвитку професійних якостей і, зокрема, техніки управлінського спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асмолов А. Г. Психология личности : [учебник] / А. Г. Асмолов – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 367 с.
2. Біла книга національної освіти України. / [Т. Ф. Алексєєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл та ін. ; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя ; НАПН України. – Вид. 3 – К. : Київськ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2009. – 185 с.
3. Зірка І. В. Особливості ефективного навчання англійської мови магістрів освітньої галузі «Державне управління» [Електронний ресурс] / І. В. Зірка // Державне управління: теорія і практика. – 2011. – № 1. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Zirka.pdf>.
4. Кеннеді Д. Написание и применение результатов обучения: практическое руководство [Электронный ресурс] / Д. Кеннеді, Э. Хайленд, Н. Райан. – Режим доступу : http://www.bologna-handbook.com/docs/downloads/C_3_4_1.pdf.
5. Коломієць С. С. Психолого-педагогічні передумови застосування інтерактивних методик навчання у вищій технічній школі в аспекті Болонського процесу [Електронний ресурс] / С. С. Коломієць // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2009. – № 1. – Режим доступу : http://novyn.kpi.ua/2009-1/07_Kolomijec.pdf.
6. Крутецкий В. А. Основы педагогической психологии / В. А. Крутецкий. – М. : Просвещение, 1972. – 255 с.
7. Міляєва В. Р. Психолого-педагогічний зміст навчання та підвищення кваліфікації державних службовців / В. Р. Міляєва // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України «Проблеми загальної та педагогічної психології». – 2011. – Т. XIII, ч. 2. – С. 259–266.
8. Організаційно-методичне забезпечення моніторингових досліджень якості загальної середньої освіти : [монографія] / [за ред. О. І. Ляшенко]. – К. : Педагогічна думка, 2011. – 160 с.
9. Основы педагогического мастерства : [учебное пособие для педагогических специальных высших учебных заведений] / [И. А. Зязюн, И. Ф. Кривонос, Н. Н. Тарасевич и др. ; под редакцией И. А. Зязюна]. – М. : Просвещение, 1989. – 302 с.
10. Падалка О. С. Педагогічні технології : [навчальний посібник для вузів] / [О. С. Падалка, А. М. Нісімчук, І. О. Смолюк, О. Т. Шпак]. – К. : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1995.
11. Про затвердження Положення про систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування ; Постанова Кабінету Міністрів України від 07.07.2010 № 564 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/564-2010-p>.
12. Про Комплексну програму підготовки державних службовців; Указ Президента України від 9.11.2000 р. № 1212/2000 // Уряд. кур'єр. – 2000. – 6 груд. – № 227.
13. Прудіус Л. Акмеологічні підходи до підвищення професійного рівня державних службовців: теоретико-методологічний аспект / Л. Прудіус // Вісник державної служби України. – 2008. – № 3
14. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів інформатики за кредитно-модульною системою : [монографія] / [за наук. ред. акад. М. І. Жалдака]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 300 с.

Рецензенти: Гаєвська Л. А., д. держ. упр., доц.;
Штиршов О. М., к. держ. упр.

© Загороднюк С. В., 2013

Дата надходження статті до редколегії 13.05.2013 р.

ЗАГОРОДНЮК Сергій Васильович – начальник управління організації фундаментальних та прикладних досліджень НАДУ при Президентіві України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: державне управління, євроінтеграція, управлінське спілкування, підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації держслужбовців.